

elke zondag in ettelijke duizenden kerkgebouwen diensten plaats; lang niet naar al die diensten werden verspieters gezonden. In mei '41 merkte een van de stafleden van de *BdS* in een brief aan het *Reichssicherheitshauptamt* op, dat '*das Vertrauensmänner-Netz für das konfessionelle Gebiet noch sehr schwach*' was; er kwamen '*vorwiegend Einzelmeldungen*' binnen.¹ Die '*Einzelmeldungen*' konden afkomstig zijn van Rijksduitsers, van NSB'ers² of van andere 'foute figuren'; in minstens één geval waren zij afkomstig van enkele leden van de *Wehrmacht*.

Wij hebben de indruk dat de *Sicherheitspolizei* met die denunciaties nogal willekeurig omsprong. In het algemeen hadden de *Aussenstellen* het veel te druk met de bestrijding der illegaliteit om grote aandacht te besteden aan de kerkelijke voorgangers.³ Daar kwam bij dat, althans van begin '43 af, met de voornaamste *Sachbearbeiter* op kerkelijk gebied, prof. dr. Heinrich Nelis, wel te praten viel. Vreemde figuur! Een afvallige priester, hoogleraar aan de Universiteit van Frankfurt aan de Main, *SS-Sturmabführer*, in '41 toege-

¹ Brief, 26 mei 1941, van H. Till aan het *RSHA* (*VuJ*, 073835). ² Zo schreef een zich als zeer christelijk beschouwende NSB'er te Amsterdam op '13 april A.D.' (Paasmorgen) 1941 een brief naar de districtsleider van de NSB in de hoofdstad waarin hij er bij deze op aandrong, 'wat gereformeerde kameraden de opdracht (te) geven, naar de prediking van ds. Sikkel en ds. Sietsma te luisteren' en 'de bevoegde instanties' (de *Sicherheitspolizei*) te verzoeken, bij ds. Sietsma de tekst op te vragen van de prediking die hij die ochtend gehouden had. 'Ik ben van mening', aldus de NSB'er, 'dat deze prediking vals en zeer sterk insinuerend is. Het gedeelte van de preek dat mij genoopt heeft, de kerk uit te lopen, was de passage waarin (naar mijn gevoelen) de bezettende overheid vergeleken werd met de wachters bij het graf die op de vlucht sloegen bij het verschijnen van de Engel.' (brief, 13 april 1941, van W. B. v. M. aan J. W. de Ruiter, Doc. 1-1186, a-12) Deze brief werd naar Lages en door Lages naar de *Sicherheitspolizei* in Den Haag doorgezonden.

Ds. K. Sietsma kreeg op zaterdag 31 januari '42 de waarschuwing dat zijn dienst op zondag gecontroleerd zou worden door 'de SD' omdat hij een collecte voor de zending onder de Joden aangekondigd had. Hij preekte die zondag over de verzoeking van Christus in de woestijn en liet de collecte doorgaan. Daags daarna werd hij gearresteerd. Via Amersfoort werd hij naar Dachau getransporteerd. Daar bezweek hij binnen enkele maanden.

Er ligt in een geval als het zijne geen direct causaal verband tussen de weergegeven denunciatie en de deportatie; dat zulk een denunciatie tot het arrestatiebesluit bijgedragen heeft, is buiten kijf. De *Sicherheitspolizei* raadpleegde voor zij dit soort besluiten nam, het gehele 'dossier' van de betrokkene - daar lag dan zulk een denunciatiebrief in. ³ Dr. H. W. van der Vaart Smit beklaagde er zich in de zomer van '43 over dat de staf van de *BdS* zo weinig op het door hem toegezonden denunciatiemateriaal gereageerd had: '*Vorher habe ich Ihnen vieles geschickt, aber nie hörte ich, ob es Ihnen von Nutzen war; dadurch flaute die Zusendung ab.*' (brief, 8 juli 1943, van H. W. van der Vaart Smit aan de *Sicherheitsdienst*, Den Haag (*HSSuPF*, 163 j)).